

ЗА КРЕАТИВНОСТТА, КОЯТО Е „ОТВЪД“ ПОЛЗАТА

Мая Падешка, . Наративът в образователния процес по български език.
Булвест 2000, София, 2014 г.

Ангел Петров
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

От какво се вълнува и за какво обича най-често да разказва днешният ученик?

Как образователният процес по български език и литература в средното училище съдейства за развиване на творческите способности на подрастващите?

В каква степен учителите българисти са подготвени и докъде се простира мотивацията им да работят за развиване на уменията за творческо писане в училище?

В основата на отговорите на тези въпроси стои разбирането за това, що е *креативност*. Психолозите твърдят, че тя е предразположеност към творчество, която съществува потенциално у всеки човек. Тясно свързана е със социокултурната среда и се нуждае от благоприятни условия, за да се прояви. За нея са истински окови социалният конформизъм и страхът от това да си различен¹⁾. Отговорите на поставените въпроси насочват вниманието и към един актуален за съвременното българско средно образование дебат – доколко при нарастващата необходимост от целенасочено прагматизиране на обучението (в целия спектър от учебни дисциплини) има място за творческите дарби на учениците. След като за такива способности обикновено се казва, че нямат пряка каузална връзка със социализацията на личността, необходимо и постижимо ли е да се отделят време и ресурси за тяхното развиване и усъвършенстване?

В монографията *Наративът в образователния процес по български език* Мая Падешка предлага професионални интерпретации на фрагменти от педагогическия дискурс, за да обоснове необходимостта, учебните занятия да създават благоприятни условия за стимулиране на творческа-

та активност на учениците. Истинността на своите научни тези авторката убедително доказва чрез получените резултати от успешния ѝ опит да моделира системата от ценности, идеи, теми, мотиви, конфликти и жанрови предпочитания, характерни за ученическото творчество с наративна основа. Книгата обаче дава на любознателния читател много повече от посоченото. Очертани са подстъпите към една продуктивна методическа концепция за развиване на наративни умения у обучаваните лица. В основата на тази концепция стои съвременната хуманистична идея за училището като пространство, предназначено за израстване и самовъзпитаване, място, на което подрастващите се учат да създават текстове, които представляват „сноп от напрежения и точки на пресичане между социално приемливото и парадоксалното; между социалната практика и индивидуалната ѝ употреба; между социолекта и идиолекта; между стила и почерка“ (с. 7).

Системата на ученическите писмени текстове е проблем, който е централен за началните части на книгата. М. Падешка фокусира своя изследователски интерес върху писането на текстове от ученици като човешка потребност и житейска нагласа да се споделя преживян опит. Без да подценява възможностите, такава дейност да се интерпретира в рамките на методическия трафарет (като прилагане на правила за текстоизграждане с акцент върху т.нар. кохезия и кохерентност, т.е. езикова и смислова „споеност“ на текста), авторката деликатно, но с отчетливо постоянство отстоява следните свои идеи: при работа върху текстове в училище да се отчита социалният и психологическият опит на учениците; да се преодолява несъстоятелното от методическа гледна точка унифициране, т.е. „изравняване“ на създаваните текстове според структурните им особености (увод, изложение, заключение); да се използват евристичните възможности, които предлага жанровият „релеф“ на текста като източник на импулси за неговото съдържателно, функционално и езиково оформяне.

Методичката прави задълбочен анализ на съществуващи в актуалната образователна практика подходи към изследваната проблематика (определени съответно като текстолингвистичен, дискурсен и културно-креативен подход), за да обоснове методологичните основи на системата от оригинални ученически текстове в образователния процес по български език. Такива основи според авторката се коренят в понятията *култура*, *жанр* и *нагласи* на личността към писането като проекция на опита, а подходът, който според нея в момента е необходим, е наречен *личностно ориентиран жанрово-прагматичен подход*. Той се характеризира с признаците холистичност и комплексност и се опира върху разнообразието от компетентности, които личността овладява както в училище, така и в извънучилищна среда – обща екзистенциална компетентност, личен опит, читателска култура, знания за

текста и за начините на неговото възприемане, тълкуване и създаване и пр. Както тук, в началото на труда, така и в останалите му части силно впечатление прави усърдието на авторката сполучливо да съчетава изразяване на принципно аналитико-критическо отношение към забелязани дефицити и проблеми в образователната теория и практика с предлагане на професионално обосновани идеи и конкретни препоръки за оптимизация на съществуващото състояние в училище.

Убеден съм, че за университетски преподаватели, учители и студенти интерес ще предизвикат както писмените ученически разкази, подбрани в корпус от текстове – обект на научен анализ (те самите са прелюбопитно четиво!), така и конструираната от М. Падешка интерпретационна „решетка“, с помощта на която анализира отделните тийнейджърски творения (вж. *Теоретични основания на един рецептивно-аналитичен модел*). Хрумването, текстът да се проучва през оптиката на *стереотипи*, чиято авторова преработка се представя посредством различните негови структури, не е ново, но в труда тази идея придобива плодотворна оригинална трактовка. За какво всъщност става дума? В текстове, създадени от обучаваните лица (например разказ по преживяно или по въображение), се забелязват преобразувани различни стереотипи, достъпни за тяхната възраст, опит, интереси, потребности и пр. Най-често това са стереотипи, разположени на три равнища – идеологическо равнище (ментални репрезентации, предразсъдъци, съждения от общ характер, базисни ценности, топоси, концепти); равнище на семантика и на структура на текста (теми, мотиви, герои, трансфрастични структури); езиково равнище (езикови клишета, езикови структури – лексикални и граматични в зависимост от типа текст). Резултатите от постигнатата трансформация са свидетелство за динамичната природа на стереотипите и могат да се разглеждат като проява на творческо отношение на учениковата личност при пресътворяване на света в текста.

Описаният рецептивен модел следва да бъде „обърнат“, за да стане основа за обучение по писане на наративни текстове – внушават разсъжденията на авторката в третата глава на изследването. Когато създаваме разказ, да се питаме за това, кой на кого говори, в какво дискурсно пространство го прави и с каква цел, какво има извън текста, т.е. в контекста и пр., означава да задаваме въпроси, чиито отговори осигуряват стереотипите от идеологическото равнище. Кои репрезентации, отложени в нашия човешки опит като преживявания, най-често сме склонни да тематизираме чрез разказите си и как с оглед на конкретен жанров тип подбираме и комбинираме определени прототипични текстови форми са проблемни състояния, чието разрешаване зависи от начина, по който преосмисляме стереотипи от равнището на семантиката и на текстовата структура. Дали сме интересни, забавни и въздействащи с историите, които разказваме, или сме скучни, банални и до-

садни – зависи от нашите умения да използваме адекватно различни средства на езика, между които стереотипите, разположени на т. нар. езиково равнище, никак не са за подценяване. С помощта на опори в чуждестранни и в български философски, лингвистични и методически изследвания (на М. Фуко, Р. Рорти, Фр. Растие, Е. Добрева, И. Савова, М. Георгиева и др.) и посредством задълбочен анализ на автентичен речев материал от оригинални ученически текстове (вж. *За какво разказва ученическият текст?*) М. Падешка убедително аргументира функционалната значимост на стереотипите като основа, върху която всеки човек изгражда себе си като читател и като автор на текстове.

С усета на професионално подготвен методик авторката представя технологичните аспекти на учебната работа, свързана с изграждане на умения за писане на наративни текстове. В последната част на книгата (*Методически проект за развиване на наративната компетентност на учениците*) се предлагат проверени в педагогическата практика идеи за планиране и провеждане на конкретни уроци. Техен център е системата от комуникативни дейности, които организират вътрешната последователност от прояви на учителя и на учениците. Като основни образователни цели са формулирани следните: да се овладеят знания за вариантността на наративните структури, да се развият умения да се разказва, да се изградят положителни нагласи както към личния опит и преживяванията на конкретния ученик, така и ценностно отношение към опита и преживяванията на другите ученици. „Сценарият“ на всяко занятие включва функционални характеристики, описание на целевата група, кратко представяне на проекта, основни методи и техники, необходими ресурси и материална база, приложения. Проектирана е както самостоятелната работа на учениците, така и работата по групи. Изключително много се разчита на повишената творческа активност на обучаваните лица. Прави се извод, че за да се подобри качеството на учебния процес по български език, свързан със създаване на наративни текстове, е необходимо да бъдат системно обогатявани няколко парадигми: парадигмата на овладяваните по време на занятията речеви дейности; тематичната парадигма на изгражданите наративни текстове; тяхната жанрова парадигма.

„Всеки разказ структурира свят, различните разкази и разказвачи „правят“ различни светове. Разказът е специфичен начин да се мисли и усвоява реалността, механизъм за обясняване, специфична форма на светоусещане и световъзприятие, специфичен социокултурен продукт на човешкото съзнание“⁽²⁾. Умението да се създават разкази с висока художествена стойност е призвание, присъщо на малцина таланти, но умението да се разказва е и начин всеки да може да изразява собствените си преживявания и да споделя личния си опит. В монографията *Наративът в образователния процес по български език* М.

Падешка увлекателно, на места атрактивно и едновременно с това аналитично и задълбочено проследява как това умение може да бъде развивано чрез обучението по български език в средното училище.

БЕЛЕЖКИ

1. Вж. Н. Силами. Речник по психология. Ларус – ЕА, Плевен, 1996 г., с. 138.
2. Вж. Т. Монова. Литература в таблоиден формат. Литературен вестник, бр. 41/42, 17. – 31. 12. 2014 г.

ABOUT THE CREATIVITY WHICH IS “BEYOND” BENEFITS

✉ **Prof. Dr. Angel Petrov**
Sofia University
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: angel1806@abv.bg